
Filantropie

Filantropie

Filantropii můžeme popsat jako dobrovolné jednání zaměřené na veřejný prospěch. Je to složitý pojem, ale neměli bychom filantropii odmítnout jako skrytý soukromý zájem a mocenský projev bohatých. Nejen proto, že se filantropie v širokém pojetí týká velké většiny občanů a jejich malých a velkých darů. Ale i proto, že bychom tím ztratili jeden užitečný pojem pro zkoumání a popisování komplikované snahy lidí dělat v soudobé společnosti něco dobrého pro druhé.

V následujícím textu se podíváme na hlavní definice a historii pojmu. Přiblížíme si některé příklady filantropie a také kritické pohledy na filantropii.

Definice filantropie

Americký ekonom a expert na neziskový sektor Lester Salamon je autorem široce používané definice filantropie jako soukromého darování času nebo hodnot (peněz, bezpečí, majetku) na veřejné účely (Salamon 1992). V nedávné knize věnované poslednímu vývoji světové filantropie rozšiřuje definici tak, aby tam šly zahrnout i organizace a aktivity na pomezí tradiční filantropie a ziskového podnikání. Filantropii definuje prostě jako „poskytnutí soukromých zdrojů na sociální a environmentální účely“ (Salamon 2014: 13).

Pro Salomona je filantropie jedním typem **zdrojů** pro nestátní neziskové organizace. V rámci mezinárodního srovnávacího výzkumu na Johns Hopkins University (USA) v desítkách zemí Salamon s kolegy možná překvapivě zjistili, že filantropické příspěvky a dary se na zdrojích neziskových organizací podílí jen 12%. Největším zdrojem neziskových organizací je prodej zboží a služeb a členské příspěvky, druhým největším jsou veřejné rozpočty. Když se však do filantropie započítá dobrovolnictví jako dar času, zvýší se podíl filantropie na zdrojích neziskovek v průměru na 31% (Salamon, Sokolowski, List 2003: 30-35).

Jinou definici nabízí Robert Payton a Michael Moody v knize *Understanding Philanthropy*: „Filantropie je dobrovolné jednání ve veřejném zájmu“ (2008: 27).

Na rozdíl od první definice je tu důraz na **jednání**. Navíc je tato definice ještě širší, protože zahrnuje nejen dárcovství a dobrovolnictví, ale též spolkovou činnost. Proč? K dávání peněz a času dochází právě uvnitř sociálních struktur a vztahů. Zejména díky činnosti spolků a práci dalších neziskovek se vytváří prostor, kde se můžeme setkat s žádostí o pomoc a můžeme dát dar, sociální skupiny a vztahy nás motivují nebo učí pomáhat a zároveň umožňují mobilizovat filantropické zdroje (sbírky, crowdfundingové kampaně, dobrovolnické projekty apod.).

Jestli vám připadá, že v pojetí Paytona a Moodyho je filantropie hodně podobná občanskému sektoru, tak máte pravdu. Autoři doporučují používat pojem filantropie raději, než „neziskový sektor“ nebo „třetí sektor“, protože na rozdíl od nich vystihuje pozitivním způsobem podstatu, jež tuto sféru jednání a institucí odlišuje od státu a trhu.

Vedle výše uvedených dvou pojetí filantropie, které obě zahrnují dary peněz i času, se můžeme běžně setkat také s dvěma užšími koncepcemi (Payton, Moody 2008: 37):

1. Filantropie jako darování velkých peněz od bohatých filantropů. Pojem se zavedl v 19. století v době vzniku moderní filantropie a je spojen například se jmény Andrew Carnegie nebo John D. Rockefeller.
2. Filantropie je darování ze strany nadací a nadačních fondů; zužuje se tak v podstatě na nadační sektor.

Historie pojmu filantropie

Pojem filantropie má kořeny ve starověkém Řecku. Slovo filantropie najdeme poprvé v antické tragédii *Sputaný Prométheus* z 5. století před naším letopočtem, připisované řeckému dramatikovi Aischylovi. Prométheus byl titán, kterému záleželo na lidech, daroval jim proto oheň a s ním schopnost přetvářet svět a sebe k lepšímu. Zastal se lidí, i když věděl, že bude vládcem bohů potrestán. Jeho dar byl tedy zároveň obětí, vykonanou z lásky k lidem – z filantropie (řecká slova *filein anthrōpos* znamenají mít rád a lidstvo).

Význam filantropie se ve starověkém Řecku a posléze Římě vyvíjel. Původní filantropie, vztažená k jednání bohů, se stala mnohovrstevným pojmem, který popisoval nejen různé formy darů a pomáhání v komunitě, ale též specifickou občanskou ctnost a jeden z předpokladů politického vůdcovství, spolu se spravedlností a štedrostí (Sulek 2010).

Znalost řečtiny se v Evropě po pádu Západořímské říše vytratila a pojem filantropie si do západní Evropy našel cestu až v období renesance. Jako první ho použil anglický filosof Francis Bacon v eseji *O dobrotě a dobré povaze* (vyšla r. 1612), kde pojmem filantropie označuje dobrotu jakožto jednu z lidských ctností a také jakožto návyk konat dobro, tedy určitou společenskou praxi.

Význam pojmu filantropie poté výrazně ovlivnilo jeho používání v kontextu společenského a politického dění v USA v 19. století. Filantropie tam označovala snahy o zlepšení podmínek života lidí v industriální společnosti – tj. řešení chudoby, podpora veřejného zdraví, vzdělávání apod. - a zároveň prostředky a organizace, jež tyto snahy podporovaly. Je to doba, kdy v USA nastupují bohatí filantropové (např. Andrew Carnegie, John D. Rockefeller), kteří vnímají filantropii jako systematické řešení příčin společenských problémů s využitím vědeckých poznatků a ustavují bohaté nadace s ambiciózními záměry. Tento druh aktivit, které se distancovaly od „pouhé“ charity, utváří význam pojmu filantropie, jak jej známe dnes.

Nešlo jen o velikost filantropie, systematickosti a vědecký přístup. Hlavním proponent tohoto proudu, Andrew Carnegie (1835-1919), vymezuje filantropii též jako morální povinnost bohatých v demokratické společnosti, a to v článku *Evangelium bohatství* (vyšlo r. 1889). Imperativem bohatých mělo být darovat a použít prostředky na zlepšení společnosti (2009). Carnegie takto systematicky rozdál téměř 90% svého bohatství. Na jeho myšlenky dnes navazuje například Bill Gates ve výzvě *Giving Pledge*, kde vyzývá světové bohatce, aby se zavázali darovat většinu svého majetku ve prospěch společnosti a planety.

Moderní pojetí filantropie znamená posun od původní filosoficko-náboženské dimenze a universalismu ke vnímání filantropie především jako konkrétních činů, osob, organizací a darů. K posunu přispěla i profesionalizace filantropie, k níž docházelo v USA skrze rozvoj nadací jako specializovaných filantropických organizací. V první polovině 20. století se např. etabloval fundraising jako profesionální získávání darů. Prvního fundraisera zaměstnala roku 1919 Harvardova univerzita, aby vedl její kampaň za navýšení nadačního jmění. Absolvent univerzity John Price Jones poté založil vlastní fundraisingovou společnost. K profesionalizaci filantropie přispěl od 50. let 20. století také rozvoj firemní filantropie (National 2022).

Moderní historie filantropie je do určité míry americkým příběhem. V 19. století již byl v Evropě více rozvinutý státní systém veřejné a sociální péče, zatímco v USA v té době převládala občanská iniciativa. Tak to zachytil evropský historik Alexis de Tocqueville ve své klasické studii *Demokracie v Americe* (poprvé vyšla r. 1840). I když první a druhá světová válka mnoho změnila, současný význam pojmu filantropie i podoba filantropických institucí v Evropě jsou ovlivněné kulturními vzorci z USA.

Filantrop

V roce 2014 se agentura STEM na zadání Nadace Via zeptala reprezentativního vzorku občanů: Jste filantrop, člověk, který pomáhá druhým? Dvě třetiny lidí na to odpověděly, že ano. Pro většinu to znamenalo, že darovali nárázově peníze na dobročinné účely, obvykle při sbírkových akcích (Nadace Via 2015). Ale nejde jen o dary peněz nebo věcí. Do filantropie zahrnujeme také dary času – dobrovolnictví, jež se podle výše uvedeného průzkumu týká asi poloviny občanů a představuje v ČR další rozšířený filantropický fenomén.

Víte, že...

jednou z nejoblíbenějších metod **drobného dárcovství** je DMS? Vznikla v roce 2004 a dnes ji využívá 7 z 10 dárců. Nejoblíbenější je DMS90, tedy poukázání 90 Kč zvolené organizaci či sbírce (Fórum dárců 2021).

Na otázku, kdo je filantrop, můžeme tedy odpovědět spolu s Nadací Via, že je to člověk, který pomáhá druhým. V Česku jsou to dvě třetiny občanů a v tom smyslu se filantropie týká většiny. Podle údajů z daňových přiznání, kde si individuální dárci mohou odečítat finanční dary, jejich celková výše v roce 2019 dosáhla 2,4 mld. Kč. Reálná čísla však budou ještě podstatně vyšší, protože malé dary do 2000 Kč se odečítat nedají a proto je v údajích z daňových přiznání nenajdeme. Přitom nejčastěji věnují lidé právě částky mezi 200 a 500 Kč (23% dárců) a 100 až 200 Kč (19% dárců) (Fórum dárců 2021).

Víte, že...

každý druhý Čech (55%) finančně přispěl na pomoc na jižní Moravě postižené v létě roku 2021 tornádem?

Vedle tohoto širokého pojetí filantropie si ale často pod slovem „filantrop“ představíme spíše bohatého člověka nebo velkou nadaci. Tento druh filantropie se někdy označuje jako „elitní filantropie“, protože si ji mohou dovolit jen bohatší občané či nadace. Významnými filantropy v minulosti, jejichž odkazy jsou dodnes s námi, byli např. Josef Hlávka, Alois Klár nebo Jan Petr hrabě Straka, v jehož akademii pro nemajetné syny šlechty dnes sídlí vláda. A můžeme zmínit i

některé současné významné filantropy a jejich počiny, např. rodina Vlčkových, která se zaměřuje na podporu hospiců, Karel Janeček, který se zaměřil na boj s korupcí i podporu české vědy, nebo manželé Dvořákoví a jejich Nadace Experientia, zaměřená na podporu studia a bádání v oblasti chemie.

Velký filantropický dar nebo nadace může mít vliv na celou oblast veřejné politiky, třeba ve vzdělávání nebo zdravotnictví, a může mít i politický rozměr. I proto je aktivita filantropů a velkých nadací v demokratické společnosti přirozeně předmětem nejen obdivu, ale též společenské diskuse.

Uvedme si příklad:

V roce 2020 se rodinná nadace Karla Komárka rozhodla koupit a věnovat českým školám 11 pian v hodnotě asi 5 milionů Kč, která od české firmy Petrof náhle odmítl odebrat čínský kupec jako odvetu za návštěvu předsedy Senátu ČR Miloše Vystřčila na Tchaj-wanu. Co se tu odehrálo? Nejprve v rovině politické proběhla kontroverze, která se týkala politických aktérů - senátora, vlády, prezidenta – a byla součástí vnitropolitického boje o zahraniční směřování země. Poté se v rovině společenské odehrála filantropická akce. Nadace Komárkových není politická instituce a jednala v tu chvíli jako organizace občanské společnosti. Jejich rozhodnutí bylo v podstatě soukromé, protože nešlo o veřejné prostředky, které vyžadují úřední schvalování, ani o státní diplomacii, vyžadující opatrnost. I díky tomu mohlo být razantní a rychlé. Vidíme přitom, že zároveň mělo jasný symbolický význam ve veřejné sféře.

Víte, že...

v ČR v roce 2020 rozdělilo 10 největších nadací celkem přes 1,6 mld. Kč? Na prvních třech místech najdeme Nadační fond AVAST, Dobrý Anděl a Nadaci ČEZ. Celkem nadace a nadační fondy v roce 2020 rozdělily 2,8 mld. Kč (Fórum dárců 2021).

Meze filantropie

Činnost bohatých filantropů a nadací není v moderních demokratických společnostech samozřejmostí. Např. ve Francii byly soukromé nadace jako právní forma umožněny až od konce 80. let 20. století. Soukromá filantropie ve veřejné sféře přispívá k pluralitě ve společnosti a má řadu pozitivních rolí: financuje inovace nebo naopak udržuje tradice a kulturu, jindy je v čele společenské změny, a tím doplňuje a někdy supluje roli státu. Zároveň však má pochopitelně i své meze. Podívejme se na jednu z nich, kterou někdy označujeme jako „filantropický partikularismus“ (Skovajsa a kol. 2010: 102).

Filantropický partikularismus znamená, že soukromí dárci a nadace mají tendenci se zaměřovat jen na určité skupiny a zájmy. Od filantropie proto nelze očekávat univerzalismus, tak jako od státu a jeho veřejných a sociálních služeb. Je přitom přirozené, že dárci darují na témata, která souvisí s jejich identitou, hodnotami a zájmy, s osobními životními zkušenostmi a sociálními sítěmi, do kterých patří. Zjednodušeně vzato, kdo má rád psy, bude chodit pomáhat do psiho útulku, a to i v situaci, kdy humanitární krize by naléhavě velela pomáhat spíše lidem. A podnikatel – otec dcerky s oční vadou, ustaví nadaci právě na podporu dětem se zrakovým postižením. Dárci se obvykle ve filantropii seberealizují a řeší to, co považují za naléhavé.

Filantropie v moderní společnosti proto nemůže nahradit roli státu a jeho institucí ani z hlediska potřebného univerzalismu, ale ani z hlediska velikosti pomoci. Nemůžeme například čekat, že v případě recese filantropie zastoupí stát jako poskytovatel sociálních služeb. V soudobé společnosti jsou filantropické prostředky ve srovnání se státními rozpočty velmi malé. I v zemi jako je USA, kde je praxe filantropie nejvíc rozšířená, představují veškeré dary (bez dobrovolnictví) dlouhodobě okolo 2% HDP (Reich 2019: 73).

Ve studiích občanského sektoru zkoumáme filantropii jako konkrétní společenskou praxi s podstatnými přesahy do oblasti politiky, ekonomiky i etiky. O filantropii uvažujeme s kritickým odstupem, ale především ji považujeme za užitečný koncept pro zkoumání komplikované a přitom tak zásadní snahy lidí konat dobro.

Autorka Tereza Pospíšilová

Doc. PhDr. Tereza Pospíšilová, PhD., je socioložka, která se zabývá filantropií, dobrovolnictvím a občanským sektorem na Katedře sociologie Fakulty humanitních studií UK, kde vyučuje v magisterském studijním programu Studia občanské společnosti.

O studijním programu

Chcete se dozvědět víc o tom, co dělá občanská společnost u nás i ve světě? Studia občanské společnosti nabízí prostor pro propojování teorie i praxe. Dozvíte se, jak organizace občanské společnosti i sociální ekonomiky fungují, jakým čelí výzvám a jak jejich činnost podpořit. Témata studia naleznete [zde](#), nebo ve struktuře a [studijních plánech](#). Chcete vědět, k čemu vám studium bude? Přečtěte si [příběhy absolventů](#), které ukazují, jak jim studia pomohla uplatnit se nejen ve třetím sektoru.

Jak odkazovat na tento text

Tento text vznikl jako součást představení základních pojmů spojených s fungováním občanské společnosti. Citovat jej můžete takto:

Pospíšilová, Tereza: Základní pojmy Studií občanské společnosti: Filantropie [online]. 2022. Dostupné na: <https://ksos.fhs.cuni.cz/KOS-224.html>

Literatura

Carnegie, A. 2009. The Autobiography of Andrew Carnegie. The Floating Press.

Fórum dárců. (2021). Mapa dárcovství 2021. <https://www.donorsforum.cz/o-dacovstvi/mapa-darcovstvi-2021.html> (cit. 27. 2. 2022)

Nadace Via (2015). Filantropie a česká veřejnost 2014. Materiálová studie STEM. <https://www.nadacevia.cz/2015/06/10/zverejnujeme-vysledky-pruzkumu-o-filantropii-v-cesku/> (cit. 27. 2. 2022)

National Philanthropic Trust. 2022. A History of Modern Philanthropy. <https://www.historyofgiving.org/> (cit. 31. 1. 2022)

Payton, R., Moody, M. (2008). Understanding Philanthropy: Its Meaning and Mission. Bloomington, IN, USA: Indiana University Press.

Reich, Rob. 2019. Just Giving: Why Philanthropy is Failing Democracy and How it Can do Better. Princeton a Oxford: Princeton University Press.

Salamon, L. M. (1992). America's nonprofit sector: A primer. New York: Foundation Center.

Salamon, L. M., Sokolowski, S. W., List, R. (2003). Global Civil Society: An Overview. Baltimore: Johns Hopkins University.

Salamon, L. M. (ed) (2014). New Frontiers of Philanthropy. Oxford: Oxford University Press.

Skovajsa, M. a kol. (2010). Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice. Praha: Portál.

Sulek, M. 2010. On the Classical Meaning of Philanthrôpía. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly 39(3): 385-408.